

Тема 1. Безпека соціальних систем: теоретичні та історичні аспекти

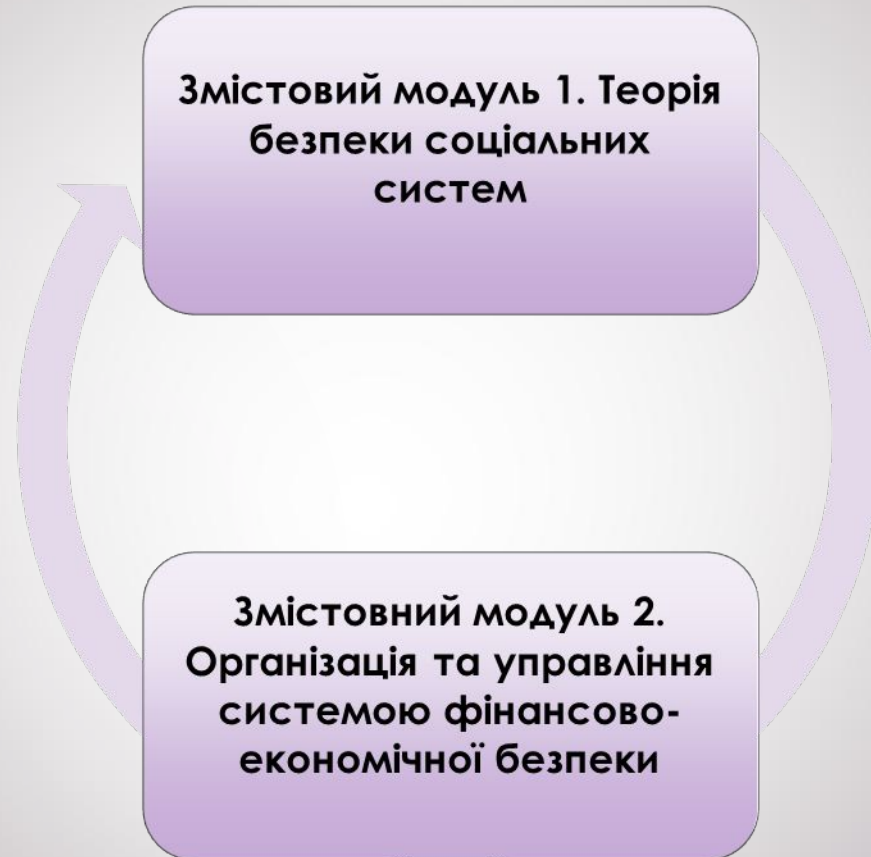
1.1. СОЦІАЛЬНІ СИСТЕМИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЗАГРОЗИ ЗОВНІШНЬОЇ СЕРЕДИ.

1.2. РОЛЬ ТА МІСЦЕ БЕЗПЕКИ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА.

1.3. НАУКА БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ ТА ЇЇ МЕТОДИ.

-
- ▶ **Об'єктом теорії управління безпекою соціальних систем** виступають різного роду небезпеки, що впливають на процес функціонування та розвиток людини, організації, суспільства, а також управління безпекою цих соціальних систем.
 - ▶ **Предмет пізнання теорії управління безпекою соціальних систем** – це закономірності виникнення небезпек, принципи та механізми забезпечення безпеки соціальних систем, як людина, організація, суспільство.

Змістовні модулі навчальної дисципліни

Загрози життєдіяльності в системі «природа – суспільство – людина»:

1. Серед змін навколишнього середовища:

- ▶ перевищення допустимого рівня споживання первинної біологічної продукції. Темпи споживання перевищують темпи зростання населення;
- ▶ концентрація парникових газів в атмосфері;
- ▶ скорочення площі лісів, опустелювання, забруднення біосфери відходами виробництва; деградація земель, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції;
- ▶ підвищення рівня океану та зникнення багатьох видів живих організмів (порушення стану біорізноманіття);
- ▶ якісна (негативна) зміна вод та інші.

2. Зміни в соціальній середі:

- ▶ урбанізація. Місто в рамках свого обмеженого простору концентрує громадний потенціал соціальної енергії. Маса не структурована, не має традицій, неадекватно усвідомлює себе в життєвих умовах, а головне, знеособлює людину;
- ▶ глобальні диспропорції, які викликані економічним зростанням в розвинутих країнах та бистрим зростанням чисельності населення в країнах, що розвиваються;
- ▶ зростаюча ірраціональність масової поведінки – спалах небаченої жорстокості, насильства, організована приступність, тероризм.

3. Зміни в політичній та економічній сферах:

- Закінчення другої світової війни;
- Новий світовий порядок, в якому конкуренція – це глобальний розподіл ринку і прагнення до конкурентних переваг над конкурентами і у всьому світі;
- Високий профіль хакерів, тероризму, шпигунів;
- Шпигунство просунулося від крадіжок національних секретів до крадіжки корпоративної інформації та використання інтернету для ведення мережевого шпигунства з допомогою техно-шпигунів або мережних агентів;
- Збільшені труднощі, пов'язані як зі старими, так і новими загрозами, використовуючи нові й старі методи;
- Е-комерція або е-бізнес як зростаюча частина корпоративного бізнесу;
- Закінчення військової суперсили або виростили регіональні союзи, як НАТО, Європейський Союз; географічне поширення ісламістського фундаменталізму; конфлікти з колишніми країнами радянського союзу.

4. Зміни в науково-технічній сфері:

У більш сучасних державах – це перехід від ручної праці до влади мозку.

Загрози безпеки

Загроза:

- 1 Декларація наміру заподіяти шкоду.
- 2 Визначення чогось поганого: ознака або небезпека, що щось несподіване може трапитися.
- 3 Хтось або щось як причина небезпеки.

Природні загрози – так звані «діяння Бога», «акти природи» тощо. Наприклад:

Пожежі, викликані блискавкою;

Повені внаслідок сильних дощів, землетрусу....

Техногенні загрози – всі ті загрози, які не обумовлені природою.

1.2. Роль та місце безпеки в життєдіяльності людини та суспільства

- ▶ **Життя** — це одна з форм існування матерії, що характеризується здатністю до розмноження, розвитку, активної регуляції свого складу та функцій, можливістю пристосовуватись до середовища та наявністю обміну речовин і реакції на подразнення.
- ▶ **Життєдіяльність** — процес збалансованого існування та самореалізації індивіда, групи людей, соціуму в єдності їхніх життєвих потреб і можливостей.
- ▶ Слід завжди пам'ятати, що безпека – це насамперед захист людей, а в другу чергу вже технологій.
- ▶ Якщо не буде загроз життєдіяльності людей, не буде потреби в якому-небудь захисті.

Місце безпеки в ієрархії потреб Маслоу

Усвідомлення безпеки як найвищої цінності життя

Запобігання конфлікту індивідуальних і суспільних інтересів

Прагнення до об'єднання, забезпечення безпеки цієї спільноти

Забезпечення базових потреб життєдіяльності

Потреби у самоактуалізації, у розвитку особистості, в т.ч. духовному

Потреби у повазі, схваленні і визнанні товариства

Потреби в любові і в соціальних зв'язках

Потреби в безпеці

Фізіологічні потреби (угамування голоду, спраги, продовження роду ...)

► Місце України в світових рейтингах

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце	Рік	Коментар
Соціальні показники				
<u>Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП)</u>	<u>Програма розвитку ООН</u>	78 / 187	2013	З індексом 0.740 посідає одне місце з Македонією.
<u>Індекс освіти</u>	Програма розвитку ООН	29 / 176	2008	Оцінюється не стільки якість, як середня тривалість навчання особи за життя. Цей індекс є складовою ІРЛП (вага 1/3).
<u>За очікуваною тривалістю життя</u>	Довідник ЦРУ з країн світу	120 / 191	2009	В Україні: чоловіки — 62,4 роки; жінки — 74,5 років
<u>Рівень смертності</u>	Центральне розвідувальне управління США (За за статтю ІА УНІАН)	друге місце в світі	2013	В Україні 15,75 смертей на 1000 жителів. На першому місці – ПАР (17,36), слідом за Україною йдуть Лесото (15,02) і Чад (14,85).
<u>За часткою ув'язненого населення</u>	ICPS	25 / 215	2011	В Україні: 338 в'язнів на 100 тисяч населення. У 2009 році цей показник становив 321.
<u>За володінням стрілецькою зброєю</u>	Основне: <u>Small Arms Survey 2007</u>	26 / 31	2007	За оцінкою, в Україні на 100 громадян припадає 9 одиниць стрілецької зброї, яка належить цивільному населенню.
За обсягом експорту основних видів озброєнь	Світовий рейтинг експортерів озброєнь СІПРІ	четверте місце	2012	–
				При складанні рейтингу, враховували чотири показники: середню кількість

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце	Рік	Коментар
За рейтингом найбільш стриманих мешканців планети	Американський інститут Gallup	третє місце	2011	У дослідженні Gallup, яке було проведено з 2009 по 2011 роки, Україна посідала серед найменш емоційних країн.
Політичні показники				
Індекс верховенства права	Проект світової юстиції - неурядової організації (за статтю ІА УНІАН)	87 / 97	2012	Індекс оцінює країни за показниками у восьми сферах; Україна отримала 87-ме місце через політичне втручання уряду, безкарність і корупцію.
<u>Індекс демократії</u>	<u>The Economist Intelligence Unit</u> («Індекс демократії 2012. Застій демократії»)	80 / 167	2012	Україна очолила список країн з гібридними режимами та посіла 80-ту сходинку (5,91 балів з 10-ти), що на одну позицію нижче, ніж минулого року.
<u>Глобальний індекс миру</u>	<u>Інститут економіки та миру</u>	69 / 153	2011	Серед найгірше оцінених факторів: «повага до прав людини», «доступність стрілецької зброї», «рівень жорстоких злочинів», «вірогідність насильницьких демонстрацій» та ін.
За кількістю проблемних справ	Європейський суд з прав людини	третє місце	2013	Перше місце посідає Росія (на неї припадає 15% таких справ), на другому місці – Туреччина (12%), за якою слідує Україна (10%). На четвертому розташувалася Італія (8%).
Економічні показники				
<u>ВВП на душу населення</u>	<u>Міжнародний валютний фонд</u>	113 / 181	2009	Слід зазначити, що оцінки <u>ВВП</u> Слід зазначити, що оцінки ВВП зроблені <u>МВФ</u> Слід зазначити, що оцінки ВВП зроблені <u>МВФ</u> та <u>СБ</u> зазвичай

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце	Рік	Коментар
Індекс легкості ведення бізнесу	Світовий банк	145 / 183	2010	Базується на аналізі законодавства та правил ведення підприємницької діяльності.
Індекс купівельної спроможності громадян	Дослідження міжнародної компанії GFK	в дев'ятці найменш заможних європейських держав	2013	У середньому кожен громадянин ЄС витратив у 2013 році на оплату товарів та послуг 12,8 тис. євро, в той час, як українці та мешканці ще восьми держав, серед яких Білорусь та член Євросоюзу Болгарія, менше 25% відсотків цієї суми. Найбагатшими в Європі залишаються громадяни Норвегії та Швейцарії, котрі зможуть витратити удвічі більшу суму, ніж в середньому європейці.
Список світових виробників сталі	Світова асоціація виробників сталі	дев'яте місце	2013	Українські металурги у липні 2013 року до аналогічного місяця минулого року знизили виробництво сталі на 8,8%, до двох мільйонів 828 тисяч тонн
За зростанням цін на житло (Global House Price Index)	Компанія Knight Frank	десяте місце	2013	За останній рік його вартість у країні зросла на 10,9%.
Список найпривабливіших країн для придбання землі	Звіт Світової організації торгівлі	десяте місце	2013	Потенційний обсяг продажу 1,2 млн га.
Інформаційні показники				
За виявленням спамерського контенту у мережі інтернет	Spamhaus Project	четверте місце	2013	До трійки лідерів рейтингу входять Сполучені Штати, Китай та Російська Федерація. Лише трохи відстають від України Велика Британія, Японія, Бразилія

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце	Рік	Коментар
За інтенсивністю генерування спам-трафіку	Дослідження «Лаборатории Касперского»	шосте місце	2013	За результатами, Україна посідає шосте в світі місце
За кількістю сертифікованих ІТ-спеціалістів	–	четверте місце	2013	Україна в рейтингу після США, Індії та Росії. Як зазначається у щорічному звіті Нацкомісії, що здійснює держрегулювання у сфері зв'язку та інформатизації, 40% ІТ-фахівців працюють у Києві, 19% – в Харкові, 16% – у Львові, 7% – в Дніпропетровську і 4% – в Одесі.

Наука безпеки соціальних систем та її методи

- ▶ **Теорія** – (від грец. *theoria* - розгляд, дослідження) - сукупність (система) наукових знань, що дає цілісне уявлення закономірності про та істотні зв'язки у тій чи іншій області дійсності. Під об'єктом дослідження (вивчення) в теорії розуміється частина навколишнього світу, виділеного людиною з метою пізнання діючих у ньому закономірностей. Предмет дослідження - певний аспект, зріз об'єкта дослідження, на який спрямована увага.
- ▶ **Концепція** – (від лат. *conceptio* - розуміння, система) - певний спосіб розуміння, трактування яких-небудь явищ, основна точка зору, керівна ідея для їх освітлення, провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності. Синоніми до «концепція» – поняття, ідея; вчення, задумка, автогенез, подання, теза, положення, задум, план, теорія, думка, система.

Становлення теорії управління безпекою соціальних систем базується на основних положеннях теорій та концепцій, як:

Проблеми безпеки соціальних систем є наслідком об'єктивної потреби людини; природа, склад, ієрархія базових потреб схематизовані **теорією А. Маслоу** («Мотивація і особистість»).

Людина і людство, що розглядається як система об'єднань людей, є частиною систем вищого порядку, в першу чергу біосфери; особливості біосфери схематизовані **теоріями В. І. Вернадського** («Біосфера і ноосфера») і В. Г. Горшкова («Фізичні та біологічні основи стійкості життя»).

Розвиток людства знаходиться на стадії глобальної кризи, що обумовлює забезпечення безпеки в системі «природа – суспільство – людина», охарактеризованої **роботами вчених Римського клубу** (Дж. Форрестер «Світова динаміка»; А. Кінг, Б. Шнайдер «Перша глобальна революція»; Д. Медоуза та ін. «За межами зростання») і **матеріалами Організації Об'єднаних Націй** («Порядок денний на XXI століття», «Хартія Землі»).

Люди мають «слабкості», завжди скоюють злочини і роблять це з різних причин. Теорії, що відповідають на питання, чому люди скоюють злочини: 1. **Теорія аномії**. – основна ідея Емілі Дюркгейма в 1893 р. 2. **Теорія диференціальної асоціації** (Едвін Сазерленд, 1937 р.). 3. **Теорія маркування**.

Управління безпекою базується на **загальноорганізаційних законах, принципах та закономірностях розвитку систем, підходах та методах системного аналізу**, які сформовані роботами О. О. Богданова («Тектологія: загальна організаційна наука») і Л. Берталанфі («Системні дослідження. Методологічні проблеми»), І. В. Блауберга і Е. Г. Юдіна («Становлення і сутність системного підходу»), моделях соціальних систем та проблемах системності, які розкриті роботами Т. Парсонса («Система сучасних суспільств», «Соціальна система»), Р. Мертона («Соціальна теорія і соціальна структура») та ін.

Методи управління соціальними системами та їх безпекою, як свідоме використання суб'єктом управління безпекою відносин влади, матеріальних і людських ресурсів, наукових знань для отримання результатів, в яких якомога повніше реалізуються цілі та потреби соціуму, представлені школами наукового управління вважаються, як: класична школа управління, школа «людських відносин», «емпірична» школа управління, школа «соціальних систем», «нова» школа.

Система забезпечення безпеки соціуму має складну структуру, яку формують представники еліт й забезпечують керування й контроль над діяльністю збройних сил провідних країн світу, найбільш розвинених секретних служб, політичних апаратів національних держав, глобальних ЗМІ й ресурсної бази планети. Сучасні тенденції розвитку людства схематизовані ідеями та теоріями Е. Тоффлера («Третя хвиля»), Л. Н. Гумилева («Етногенез та біосфера Землі»), Х. Ортега-і-Гассета («Повстання мас»), А. А. Зінов'єва («На шляху до надсуспільства»), Н. Н. Моїсєєва («Універсум, інформація, суспільство»).

Теорія управління безпекою має національні особливості. **Методологія забезпечення національної безпеки** сформована роботами Г. Л. Ситника та ін. («Національна безпека України»), В. А. Ліпкана («Національна безпека України»), В. П. Горбуліна, А. Б. Качинського («Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки»).

Загальнофілософські
методи:
діалектичний,
метафізичний,
історичний

Загальнонаукові
методи:
системний і комплексний,
експерименту і спостереження,
моделювання,
гіпотетично-дедуктивний,
сходження від абстрактного до
конкретного і т. п.

Спеціальні
методи
правове забезпечення,
управлінські (адміністративні,
соціально-психологічні,
економічні),
статистичного моделювання

Методи теорії управління безпекою соціальних систем